

Навчання дітей елементів грамоти

Підготувала: методист
днз “Топольок”
Калініна Т.А.

Педагоги мають враховувати:

- *по-перше*, провідною діяльністю у цьому віці є не навчальна, а ігрова. Тому, навчаючи дітей, треба використовувати ігри, ігрові вправи, ігрові ситуації — «запрошувати» казкових персонажів тощо. Це дасть змогу прискорити процес засвоєння знань і підтримувати у дітей зацікавленість ним;
- *по-друге*, навчати потрібно, слідуючи універсальному дидактичному принципу «від простого до складного». Тому на початковому етапі навчання варто застосовувати звуковий синтетичний метод, за яким від звука йдуть до складів, від складів до слів, потім — до речень. Згодом, через 2 — 3 місяці, ліпше перейти до навчання за аналітико-синтетичним методом.

Ознайомлення зі звуками

❖ Перший етап

ознайомлення дітей з немовними звуками

- ✓ Для цього можна провести дидактичну гру «Що як звучить?». У грі використовують папір, склянки з водою, брязкальце, барабан, дзвоник чи будь-які інші предмети, які можуть видавати певні звуки. Спочатку дітей ознайомлюємо зі звуками, які видають ці предмети. Потім педагог заходить за ширму і маніпулює предметами так, щоб вони звучали, а діти мають відгадати, який саме предмет звучав.
- ✓ Слід звернути увагу дітей, що це немовні звуки, адже їх ніхто не вимовляє, але ми їх чуємо. Під час прогулянки добре запропонувати дітям визначити, які немовні звуки вони чують: шурхіт листя, гуркіт чи гудіння автівки.

Ознайомлення зі звуками

❖ Ознайомлення з мовними звуками

- ✓ Ще Константан Ушинський запропонував вивчати звуки не в алфавітній послідовності, а починати з голосних звуків, потім перейти до ознайомлення з приголосними звуками.
- ✓ Спочатку педагог пропонує дітям прослухати «пісеньки»: А-а-а-а, О-о-о, У-у-у-у, І-і-і-і, И-и-и-и, Е-е-е-е. Він розповідає дітям, що ці звуки є мовними — ми їх вимовляємо. А ще це — голосні звуки, бо ми їх співаємо голосом.
- ✓ Далі слід уточнити артикуляцію голосних звуків. Педагог пропонує проспівати звуки у такій послідовності: А-О-У. Говорить, що ротик малює спочатку велике коло — діти проспівують: «А-а-а-а», потім середнє — «О-о-о-о», а потім зовсім маленьке — «У-у-у-у». Далі діти співають у такій послідовності: І-И-Е. Педагог каже, що тепер ротик усміхається — діти співають: «І-і-і-і», потім усмішка стає ширшою — «И-и-и-и», тепер він майже сміється — «Е-е-е-е». Педагог звертає увагу дітей на те, що коли ми вимовляємо голосні звуки, повітря виходить вільно, йому нічого не перешкоджає, наш ротик відкритий. Саме тому цей звук має таку позначку, як відкритий ротик — ●.

Закріплення знань дітей про голосні звуки

- ❖ Організація з дітьми різних ігор. Так під час гри «Який це звук?» діти за беззвучною артикуляцією мають вгадувати звуки.
- ❖ Гра «Упіймай звук» сприятиме формуванню вміння дітей визначати звук у звуковому потоці.
- ❖ А гра «Оживи кружок», у якій діти по черзі натискають на символ голосного звука і називають будь-який голосний звук, допоможе дітям добре запам'ятати всі голосні.

Приголосні звуки

- Дітям буде цікаво, якщо їх ознайомлення з приголосними звуками відбудеться у казці.
- Жили-були шість голосних звуків, які вміли гарно співати. Поряд з ними жило ще багато звуків, але вони співати не вміли. Іншим звукам також дуже хотілося співати, та коли вони намагалися це зробити, у них виходило шипіти — «Ш-ш-ш», пихтіти — «П-п-п», свистіти — «С-с-с», бумкати — «Б-б-б» тощо. Коли хтось промовляв ці звуки, повітря не виходило вільно з ротика, а зустрічало перешкоду: то губки стуляться (М, П, Б), то спинка язика підніметься і закриє прохід (К, Г, Х) і т. д. Тому ці звуки позначають однією рисочкою. Ці звуки можуть перешкоду зменшувати, ніби робити маленьку шпаринку, коли їх вимовляти не твердо, а м'яко (не Б, а Б' і т. д.). У такому випадку і позначають їх інакше - двома рисочками.

Та найгіршим було те, що ці звуки не могли гратися, як голосні. Наприклад, стануть у пару А та У (всі разом скажемо протяжно: «А-а-а-а-У-у-у-у»), і чуємо, як люди гукають в лісі одне одного. Поміняються місцями У й А (усі разом: «У-у-у-у-А-а-а-а») — І чути, як плаче дитинка. Підбіжить І до А (всі разом: «І-і-і-і-А-а-а-а») — це десь неподалік закричав віслючок.

Як же хотілося сусідам голосних звуків теж так гратися! І ось вони попросили голосні звуки погратися з ними. Голосні звуки були І добрими. Вони добре поміркували, як можна допомогти своїм сусідам і вирішили: щоб ті теж могли співати і так гратися, їм треба бути при голосних звуках. Сусідні звуки дуже зраділи. Відтоді вони стали називатися приголосними звуками. Тепер приголосні звуки стають у пару з голосними: скажімо, стали у пару А та М (усі разом: «АМ») — і чуємо, як мати годує малечу; а стали разом М з У (всі разом: «МУ-у-у-у») — замукала корова; до А підбігла Х (разом скажемо: «АХ») — і всі почули, як здивувалася людина. Так голосні звуки допомогли приголосним звукам.

Ознайомлення зі складами та словами

❖ **Другий етап** навчання дітей елементів грамоти — ознайомлення зі складами. Цей етап тісно пов'язаний з третім етапом, під час якого ми ознайомлюємо дітей з поняттям «слово», зі словами-назвами, словами-діями, словами-ознаками.

Ознайомлення зі складами та словами можна провести у такий спосіб: спочатку повторити знання про голосні та приголосні звуки, потім перейти безпосередньо до складів та слів. Розповідь про них також може бути у формі невеличкої казки.

Голосні і приголосні звуки стали товаришувати і ходити парами. Але у деяких пар не виходило щось сказати. Наприклад, взялися за ручки Д та И (скажемо всі разом: «ДИ»), але це нічого не означало. Вони дуже засмутилися, тому їх прийшли втішати звуки В та О і розповіли, що у них теж нічого не виходить (усі разом: «ВО»). Тож вони взялися всі разом за ручки: ДИ-ВО. Раптом прибігли інші звуки і почали їх вітати: «У вас вийшло ДИВО!».

І дійсно це було диво, бо окремо вони нічого не означали, а разом склали слово — «диво». Інші звуки теж почали ставати по двоє та навіть по троє, а потім підходили до інших таких групок і складали слова. Такі групки звуків почали називати складами, адже з них складається слово. (Під час розповіді треба викладати умовні позначки голосних та приголосних звуків, утворюючи з них склади, щоб поглибити сприймання нової інформації, підключивши зоровий аналізатор. — Прим. Авт.)

Ознайомлення зі складами та словами

Звуки утворювали багато слів зі складів: МА-МА, БА-БА тощо. Але вони помітили, що приголосні звуки не можуть самі утворювати склади, а тільки за допомогою голосних звуків. Тоді біля одного голосного могло зібратися два, а інколи і три приголосних звука. Можна продемонструвати це на прикладі слова МЛІН, викладаючи звукову схему. Зверніть увагу, що у цьому слові тільки одна позначка голосного звука, а три — приголосних. — Прим. авт.

А голосні звуки можуть утворювати частинки слова — склади — і без приголосних. Для прикладу можна використати слова на кшталт О-ЛЯ, І-РА тощо. Не варто на цьому етапі використовувати слова на кшталт Ю-ля, Я-на, адже на письмі у цих словах два звуки позначаються однією йотованою буквою. — Прим. авт.

Тож звуки прийшли до висновку, що скільки у слові голосних звуків, стільки і складів.

Увага! Навчити дітей визначати кількість складів можна і в інший спосіб — підставляючи руку під підборіддя: скільки разів воно торкнеться руки під час промовляння слова, стільки у тому слові і складів.

Слова-назви, слова-дії, слова-ознаки

Під час усіх занять з ознайомлення з різними групами слів варто використовувати одні і ті самі предмети, скажімо: дерев'яна пірамідка, металева машинка, гумовий м'яч, пластмасова лялька.

Слова-назви

Ми з вами дізналися, що звуки збирались у склади і утворювали слова. А що ж це за слова? Діти, подивіться на ці предмети. Як можна назвати ці предмети одним словом? Так, ці предмети мають загальну назву — це слово «іграшки». Але якщо я скажу: «Діти, візьміть іграшку», ви запитаете, яку саме. Адже кожний предмет називається своїм певним словом. Це — лялька, це — машинка. Тож це — слова-назви. А тепер погляньте на картину. На ній зображено дівчинку, яка тримає ляльку. Давайте порівняємо дівчинку та ляльку. І у дівчинки, і у ляльки є ноги, руки, голова, тулуб, очі, ротик. Але дівчинка може бачити, чути, розмовляти, самостійно рухатись. Лялька ж не може цього робити, бо вона — предмет, про неї запитують: «Що це?», а дівчинка — жива істота, про неї запитують: «Хто це?». Тож слова можуть називати предмети і живі істоти. Я назву предмет — «стіл». А ви який предмет назвете? (Відповіді дітей.) А тепер я назву живу істоту — «вовк», а ви? (Відповіді дітей.)

Ще слова-назви можуть називати те, що ми не можемо бачити, але можемо чути чи відчувати. Це — грім, вітер, музика, холод, тепло. А пригадайте ви такі слова. (Відповіді дітей.)

Слова-дії

Що ми робимо з іграшками? Так ми виконуємо з ними певні дії — граємось. Тож, слово «граємось» означає дію. Послухайте слова-дії і скажіть, до якої іграшки вони підходять: «колисати», «буцати», «нанизувати», «кермувати». (Відповіді дітей.) Усі ці слова означають дії, які можна виконувати з певними предметами, а ще є слова, що означають дії, які виконують самі предмети чи живі істоти, як-от: машина їде, заєць стрибає, дерево росте тощо. Я зараз називатиму вам слова-назви, а ви підбиратимете до них слова-дії: олівці (малюють, креслять), білочка (стрибає, гризе, збирає), дощ (накрапає, йде, ллє).

Слова-ознаки

А тепер подивіться на іграшки і відгадайте, про яку з них можна сказати: металева, пластмасова, гумовий, дерев'яна. Ви всі предмети відгадали, але я не казала ні слів-назв, ні слів-дій. «Металева», «пластмасова», «гумовий», «дерев'яна» — це слова-ознаки. Завдяки таким словам ми можемо уявити собі яким є предмет, про який йдеться.

Скажімо, Микиті подарували машинку. Але він не приніс її у садок, а лише описав друзям так: «Машинка велика, пластмасова, червона, гонча». І вони зрозуміли про яку машину йдеться. Завдяки словам-ознакам ми можемо складати загадки. Відгадайте, про кого це: «Руда, хитра, хижа», «Боязкий, довговухий, сіренький»? (Відповіді дітей.) А тепер самі спробуйте скласти загадки.